

MED UPPLÄNNINGARNA I FÄLT

Några drag ur Upplands regementes krigshistoria

Av CARL SÖDERBERG

Som aldrig förr följer i våra dagar hemorten sitt eget regementes öden. Det kan därför vara motiverat att för upplänningarna bringa i erinran några drag ur Upplands regementes historia, det regemente som åtminstone sedan 1600-talet haft sitt stadiga hemvist på Polacksbacken i Uppsala.

Långt bort i tiderna förlora sig rottrådarna till detta regemente, så sant som dess traditioner gå tillbaka på den uppländska bondehären och dess »man ur huse»-organisation. På gångna tiders traditioner har också regementet kunnat bygga och byggt när förändringar, framkallade av utvecklingen inom krigskonsten, skett. De gamla hundarena voro en gång enheter i en uppländsk krigsorganisation. Den minsta hären var uppåddet från ett hundare. Man kan säga att Upplandslagen från 1200-talet innehåller de första bevarade bestämmelserna för neutralitetsvakt. Där talas nämligen om kustvakt, bergvakt och byvakt. Ännu i vår tid ljuda någon gång häradsnamnen på Polacksbacken och ingå i benämningarna på en del befattningar, som officerare och underofficerare vid regementet bekläda. Sålunda klinga ännu titlarna Chef för Hagunda, Rasbo, Olands och Hundra härads kompani. Så länge några av de gamla indelta soldaterna leva kvar finnes nämligen alltjämt ekonomiska angelägenheter berörande dem att handlägga. Anföras kan att för inte länge sedan å regementsorder förordnats om torpsyn å ett soldattorp. Chefen och adjutanter vid 1.—8. kompanierna äro tillika chefer, resp. adjutanter vid de gamla indelta kompanierna.

Bild 1. Överste JESPER ANDERSSON CRUUS AV EDEBY (1576—1647). Chef för Upplands regemente 1613—1621, Landshövding i Kalmar län och på Öland 1634—1637.

När i nu bevarade handlingar namnet Uppland första gången direkt förknippas med ett truppförband är det då Upplandsfännikorna deltaga i sjuåriga kriget under senare delen av 1500-talet. Emellertid har man belägg för att uppbådad uppländsk allmoge redan under Gustaf Vasas befrielsekrig uppträdde som militär enhet. Vi kunna följaktligen börja med vår skildring där.

Det var på våren 1521 som Gustaf Eriksson Vasa gav en av sina krigsöverstar, Lars Olofsson, i uppdrag att kalla samman Upplands vapenföra befolkning för att upptaga kampen mot kung Kristian och danskarna, representerade av ärkebiskop Gustaf Trolle och dennes gårdsfännika på Uppsala

Bild 2. Greve NILS BRAHE (1604—1632). Chef för Upplands regemente 1628—1631. Förde såsom general svenska arméns center i slaget vid Lützen 1632.

biskopsgård. Samlingen skedde omedelbart före Erik den heliges dag vid Rymningens skog i trakten av Örsundsbro. Dit kommo också, förutom det uppländska bondeuppbådet, några utsända från Uppsala med uppgift att på Trolles vägnar söka tala bönderna till rätta och få dem att avstå från upproret mot sin laglige konung och draga åter till sina byar eller som fredliga medborgare delta i firande av mässan vid S:t Eriks grav. Därav blev dock intet. I stället förde Lars Olofsson sitt »regemente» på Eriksmässoaftonen den 18 maj till Uppsala. Här hade Bengt Bjugg, ärkebiskopens slottsfogde, i dennes frånvaro ställt till med ett stort gästabud för att visa hur litet han fruktade den uppländska bondehären. På natten

då försvararna, rusiga av svenskt och lübskt öl och kanske en eller annan kanna rehnskt vin, gått till vila i ärkebiskopsgården — med endast en svag fältvakt utsatt i trakten av Fjärdingstull — nådde Lars Olofsson med sina trupper staden, kastade undan bevakningen, stormade den befästa gården och satte eld på den. Striden blev het och Bengt Bjugg måste med sin starkt decimerade gårdsvakt fly mot Stockholm. I huvudstaden befann sig nu Gustaf Trolle, nyss återkommen från en resa till Hälsingland, som han företagit i avsikt att hålla denna del av sitt stift i konung Kristians lydnad. Här erhöll han strax därefter bud och brev från Gustaf Eriksson, som vid pingsttiden kommit till Uppsala, med uppmaning att omfatta fäderneslandets sak. Domkapitlet hade även låtit förnä sig att bifoga en skrivelse av liknande innehåll. Ärkebiskopen kvarhöll budbäraren och sade att han skulle ge Gustaf det svar han förtjänade, varpå han med en styrka av 500 tyska ryttare och 3,000 knektar ur Stockholms besättning tågade mot Uppsala. Först när Trolle nått Kungsängarna med sitt folk blev Gustaf, trots tidigare rapporter, övertygad om faran där han befann sig på Kronåsen. Han hade endast ett par hundra man av sitt fotfolk och ett fåtal ryttare disponibla, ty upplandshären hade, sedan striden vid Uppsala lyckligt ändats, upplösts och manskapet hemförlovats. Gustaf hade därför ingen annan möjlighet än att dra sig tillbaka mot Örsundsbro. Det var vid detta tillfälle, som han var nära att drunkna vid Läby vad, men räddades tack vare sina följeslagares rådighet och tapperhet och kom lyckligt till Rymningen. Nu kallades åter upplandshären till samling och upptog i sin tur förföljandet av Trolle, vilken efter striden vid Läbyvad återvänt mot Stockholm. Härunder kämpade upplänningarna skickligt; biskopen svävade flera gånger i livsfara men lyckades, ehuru med knappt en sjättedel av sin styrka, nå huvudstaden. Gustaf var var hack i häl och lägrade sig vid Brunkeberg. Så följde belägringen av Stockholm varunder »hempermitteringar», »hemförlovningar» och avlösningar skedde i stor utsträckning.

Under de följande åren verkställdes uppbåd gång på gång

Bild 3. Friherre GUSTAV TUNDEL (1639—1699). Chef för Upplands regemente 1678—1684. Organiserade indelningsverket för regementet, vilket fullföljdes av GEORG JOHAN WRANGEL, regementets chef 1684—1698.

för kväsande av uppror på olika håll. Vid riksdagen i Västerås 1544 erhöll kung Gustaf tillstånd till att de bondehopar, som uppådats under den då nyss avslutade Dackefejden, skulle få rullföras och allt framgent rekryteras. Beslutet genomfördes och härigenom kom så småningom vissa bestämda former att följas. Landsbefolkningen indelades i grupper om 10—20 man och ur varje uttogs en till ständig knekt. Detta kallades att knektarna utskrevos. För att full rättvisa skulle nås utsågos konungens krigsöverstar att tillsammans med landshövdingarna eller andra betrodda män verkställa utskrivningarna. Förfaringssättet fortlevde ända fram till slutet av 1600-talet då landskapen överenskommo med konung Karl XI om stän-

digt knektehåll, det s. k. indelningsverket. Manskäpet sammanfördes landskapsvis till en eller flera fännikor med en avsedd krigsstyrka av omkring 500 man.

När Upplandsfännikor börja omtalas hade det nordiska sjuårskriget 1563—1570 utbrutit och vi finna då, efter Erik XIV:s fortsatta organiserande av sin faders försvarsverk, fännikor som fullt jämbördiga upptaga striden med danskarnas krigsvana legotrupper.

Två fännikor från Uppland, Mats Grots och Jöran Klingesmeds — möjligen även en tredje, Jöns Olssons — ha sålunda, antagligen efter sjötransport från Stockholm till Östergötland, deltagit i krigsföretaget. Vid stormningen av Halmstad 5 och 6 nov. 1563 var åtminstone Jöran Klingesmeds fännika med och förlorade av sin styrka 15 man. Då stormningen misslyckades och den danska kungen anlände med förstärkningar drog den svenska hären sig tillbaka mot Mared, där den emellertid upphanns av danskarna och en våldsam strid uppblussade. Härvid förlorade Mats Grots fännika 265 man, en förlust större än hos någon av de andra fännikorna. Vid den framgångsrika belägringen och stormningen av Varberg 1565 deltog framgångsrikt även en fännika, Staffan Perssons, från Uppland.

I de långvariga krigen med Ryssland 1570—1595 deltog åter uppländska förband och utmärkte sig vid upprepade tillfällen för tapperhet. Då på grund av förlusten nyrekrytering blev nödvändig gavs i januari 1578 fullmakt för knektehövitsmannen Erik Nilsson till Utbyö och Sivard Jakobsson att antaga en hop knektar från Uppland, vilka överfördes till Finland. Den 12 jan. 1581 mönstrades och avlämnades en ny fännika under Sivard Jakobsson vid Vaksala kyrka, varefter den överfördes först till Finland och därifrån till Reval, där befälet över densamma vid midsommartiden övertogs av Jöns Bengtsson; samtidigt erhöi den förstärkningar dels med 70 man ur Stockholms garnison, dels med 29 nyantagna rekryter. Från den 4 sept. deltog densamma i den då påbörjade belägringen av Narva under Pontus de la Gardies befäl. Den 6 sept.

deltog fännikan i stormningen, varvid 13 man stupade och 378 daler utdelades i stormpenningar till förbandet. Under de följande åren träffar man upplandsfännikor än på de östliga stridsfälten, än på slottsvakt i Stockholm.

1597 sammandrogs en krigshär bestående av upplänningar, sörmlänningar och östgötar för att under hertig Karls befäl nedslå det Stålarmska upproret i Finland. I slutet av augusti överfördes styrkan på båtar till trakten av Åbo, där Arvid Stålarms försvarade staden och slottet. Stålarms vägrade ge sig, varpå staden togs med storm den 20 sept. Ordningen återställdes varefter upplänningarna och deras stridskamrater jämte en mängd fångar den 26 okt. fingo ilasta för återtransport till Sverige.

Följande år landsteg en finsk styrka under Stålarms befäl vid Björneborg i trakten av Roslags-Kulla. För att avvärja hotet togo tre professorer i Uppsala, Nikolaus Botniensis, Jacobus Schinnerus och Laurentius Paulinus, initiativet och uppbadade en styrka på några tusen man, som mönstrades på torget i Uppsala. Truppen avtågade under befäl av professorerna mot det finska lägret. Stålarms blev fullständigt överraskad och flydde med sin trupp så hastigt ombord på fartygen att färdkosten blev kvar i lägret och togs som god pris av upplänningarna. På grund av att provianten huvudsakligen bestod av korv har den så snöpligt ändade stålarmska expeditionen fått namnet »korvtåget».

Vid Gustaf Adolfs tronbestigning 1611 var Sverige invecklat i en rad krig. Mot Danmark, Polen och Ryssland erfordrades härar. Stora krav ställdes på den svenska krigsmakten, som emellertid under de senaste decenniernas inre oro starkt försvagats och erfordrade en omfattande nydaning för att fylla sin svåra uppgift. Gustaf Adolf grep sig genast an härmed och trots ständiga krig och stora ekonomiska svårigheter förmådde han fullfölja arbetet på sådant sätt, att armén kunde med framgång uppta striden med de krigsvana legohärar dåtidens förnämsta militärmakter ställde i fält. Till en början sammanförde konungen fännikorna till stora regementen. Så-

Bild 4. Upplandsofficer, i uniform från Karl XII:s tid.

lunda bildades 1613 av fännikorna från Uppland, Västmanland och Dalarna ett förband, som kallades Upplands (Stor-)regemente. Organiserandet av regementet uppdrogs åt översten Jesper Andersson Cruus, som även blev dess första chef. I augusti samma år överfördes regementet till Finland där emellertid av någon anledning misshälligheter uppstodo, som urartade till öppet myteri och deserteringar. Till följd härav hängdes en hel del av de äldre myteristerna i de nyinskrivna knektarnas åsyn, varefter regementet en tid förlades i garnison i Narva. Under åren 1614—1617 var regementet grupperat till försvar av gränsen mot Ryssland, där det omväxlande var inlagt som garnison i Narva och andra städer och omväxlande deltog i tåg mot ryska fästen.

Efter freden i Stolbova återgick regementet till Sverige för att i sin helhet på nytt överföras till trakten av Riga 1621 och

Bild 5. Regementsväbel i Upplands regementes uniform, från Karl XII:s tid.

där förläggas i befäst läger. Regimentet fördes nu av överste Åke Oxenstjerna och deltog under honom i alla de blodiga stormningar 24 och 30 aug. samt 10—15 sept., som föregick Rigas kapitulation. Vid konung Gustaf Adolfs högtidliga intåg i staden 16 sept. deltog regimentet och följde sedan konungen på hans krigsföretag till Somogitiska (nuvarande Litauen) gränsen. Härunder led regimentet förluster mera på grund av sjukdom än strid. Under de närmast följande åren deltog delar av regimentet i krigstågen till Preussen, medan andra delar återförts till hemlandet för arbeten bl. a. på befästningarna vid Vaxholm.

1626 var Gustaf Adolfs omorganisationsarbete avslutat och därvid uppdelades Upplands (Stor-) regemente på Upplands och Västmanlands regementen samt Dalregementet. Regimentets indelning fastställdes därvid till två skvadroner (batal-

joner) om vardera fyra kompanier. Fyra skvadroner jämte lätt artilleri bildade infanteriets stridsenhet, brigaden.

Gustaf Adolfs regementsindelning stadfästes i 1634 års regeringsform. I samband därmed fastställdes även rangordningen mellan regementena »i enlighet med provinsernas anciennitet och på så sätt att näst efter ett regemente i Svea rike skulle följa ett uti Göta rike och därefter ett ur Finland o. s. v.». Eftersom Uppland alltid räknats som det främsta landskapet — Upplands lagman skulle ju enligt Upplandslagen vid konungaval först döma den valde till sitt ämbete — torde det för den tidens upplänningar, som kanske mer än vår tids höllo på sina rättigheter, ha varit självklart att Upplands regemente skulle tilldelas främsta rangen. Denna plats fick regementet också och behöll den ända till slutet av 1700-talet, då även vissa värvade regementen, Konungens liv- och hustruper samt grenadjär- och avsuttna kavalleriregementen, inordnades främst i rotehållsinfanteriets nummerserie. Den gamla ordningsföljden bland de senare bibehölls dock ända till 1925 års härordning, som bröt ned så många regementen och huserade så i den traditionella nummerserien.

När Gustaf Adolf stod inför den stora striden mellan katolicism och protestantism var sålunda organisationsarbetet avslutat. Tillfälle hade även givits konungen att pröva den nya organisationen. Så hade t. ex. Upplands regemente under Nils Brahes befäl 1628 deltagit i försvaret av Stralsund men 1629 återförts till hembygden. 1630 mobiliserades regementet ånyo och mönstrades i slutet av maj i Stockholm, varefter det inskeppades på flottan vid Älvsnabben. Befälet över regementet fördes alltjämt av Nils Brahe, om vilken konungen vid ett tillfälle yttrade att denne näst Lennart Torstensson var det bästa fältherreämnet i hela hären. Efter ankomsten till Tyskland låg regementet till en början som garnison i olika pommerska städer men fick sedan följa Gustaf Adolf på tåget genom södra Tyskland och delta i striderna vid Lech och Nürnberg och vidare på hans snabba marscher till norra Tyskland. Regementet led under dessa marscher och strider

en hel del förluster, mest dock genom sjukdomar. Sedan Nils Brahe befordrats till chef för gula brigaden placerades Jakob Sitton som chef för upplänningarna och det var sålunda denne, som förde resterna av det regemente, som två år tidigare fulltaligt lämnat hembygden, i slaget vid Lützen 6 november 1632. Efter den dyrköpta segern blev regementet ånyo förlagt som garnisonstrupp i ett flertal städer, bl. a. Greifswald, Gross-Glogau och Wolgast. Avgångarna synas ha varit stora och trots att påfyllning så gott som årligen ägde rum med rekryter från hemlandet måste gång på gång sammanslagning av kompanier ske på grund av manskapsstyrkans decimering.

Med Karl X Gustafs krigståg började en serie stridshändelser på vitt skilda platser och länder i Europa. Med vår tids terminologi skulle vi väl närmast kalla dem blixtanfall, ty som sådana torde de ha verkat i en tid långt före järnvägar, bilar och flygmaskiner. Upplands regemente följde konungen på de flesta av dessa marscher. Under befäl av överste Axel Lewenhaupt inskeppades regementet i juli 1665 på flottan vid Dalarö och överfördes till Peenemünde, varefter konungen mönstrade hären vid Stettin. Över Thorn, som intogs, gick marschen över Sandomir och Jaroslow till Warschau, där regementet deltog i det s. k. tredagarsslaget 18—20 juli 1656. Härefter förlades det för en kortare tid som garnison i Marienburg. Med hänsyn till det väntade danska kriget hade under tiden omfattande utskrivningar ägt rum och en styrka av nära ett regementes storlek nyuppsatts för Upplands regemente. Denna styrka fördelades på bl. a. Göteborg, Halmstad och på flottan.

Sedan danskarna 1 juli 1657 förklarar krig sammandrogos alla i Sverige disponibla förband mot de danska gränserna och i augusti stod huvuddelen av trupperna koncentrerade till trakten av Halmstad, däribland de nyuppsatta delarna av Upplands regemente. Samtidigt drog Karl Gustaf tillsammans de i Polen befintliga truppförbanden och efter att ha mönstrat dem i Demmin 10 juli fortsatte han i ilmarscher mot Danmark och nådde 18 juli gränsen till Holstein. Den här, ko-

nungen nu förde, ansågs i krigsduglighet icke ha sin like, även om utrustningen var bristfällig och beklädnaden sliten. Överste Brahe sade om sin trupp: »Vi äro icke mycket (man-)starka, men de vi ha äro utvalt folk och fast ingen däribland, som icke trettio gånger varit i hårda rencontres.» Vid ett annat tillfälle sade han: »Det bästa är att varken gemen eller hög tvivlar på gott utslag. Det är ett under att se på våra ryttare och soldater med vad mod och hjärta de åstunda att möta fienden så att man väl kan säga: genom beständiga segrar ha de lärt att segra och glömt vad det är att besegras.»

Den 6 augusti stormade upplänningarna med sin unge överste — han hade ännu icke fyllt 25 år — i spetsen Itzehoe och tog dess utanverk för att efter en kort belägring fyra dagar senare vara bland de första som inträngde i staden. Genom Holstein och Schleswig gick marschen vidare mot Fredriksodde, som belägrades och stormades 24 oktober. Upplänningarna gingo främst i en av anfallskolonnerna. En timme före soluppgången bröto kolonnerna samtidigt in över vallarna och när solen gick upp vajade den svenska örlogsflaggan över Fredriksodde. Striden hade varit blodig; 1,500 danskar lågo döda på vallarna och mellan 2—3,000 hade tagits till fånga. Men även upplänningarna hade lidit förluster och regementet utgjordes efter striden endast av 342 stridbara.

Efter en längre viloperiod bröt regementet 29 januari upp från Fredriksodde och deltog i tåget över Lilla Bält 30 januari samt över Stora Bält 7 februari. Vid fredsslutet återfördes regementet, vari nu även de i hemlandet tidigare befintliga nyuppsatta delarna ingingo, till Pommern, där garnisonstjänst ånyo föll på dess lott. Efterhand anlände dit rekrytavdelningar från hemlandet så att luckorna fylldes och regementet på nytt blev fulltaligt.

När år 1675 Sverige ånyo råkade i krig med Tyskland befann sig regementet i sin helhet i Pommern. Med de underlägsna styrkor svenskarna där kunde ställa upp mäktade de icke förhindra fiendens framträngande utan tvingades tillbaka

så att Stralsund och den därutanför belägna ön Rügen var enda återstoden. På Rügen landsteg nu i svenskarnas rygg en fientlig häravdelning om 5,000 man. Samtidigt nalkades en brandenburgsk styrka fästningen från landsidan. Kommendanten, fältmarskalken Otto Vilhelm von Königsmarck, beslöt, då tillfället var gynnsamt, att överföra fästningens besättning till Rügen för att anfalla och slå den där landstigna fienden. Företaget genomfördes så lyckligt att endast mindre avdelningar kunde rädda sig från slagfältet. Upplands regemente deltog starkt decimerat i företaget och regementets chef, översten greve Carl Carlsson — son till Carl X Gustaf — fick uppdraget att till Stockholm hemföra de i slaget erövrade troféerna. Landets svårigheter att hålla sina ställningar ökade emellertid och någon undsättning till det hårt beträngda Stralsund kunde inte sändas, varför till slut fästningen, allt tappert försvar till trots, måste ge sig.

När 1679 fred slöts såväl med Brandenburg som med Danmark kom regementets olika kontingenter åter till hembygden och då regementet 1680 i september samlades till regementsmöte vid Örsundsbro var manskapsstyrkan 805 man.

De svenska landstridskrafterna hade under kriget blivit så hårt åtgångna att under det sista året dess styrka ej kunde uppbringas mer än till hälften. Under hela tiden hade också flera svårigheter mött att med den osäkra och otillräckliga tillgång, utskrivningarna och värvingarna erbjödo, ersätta lidna förluster — än mindre utöka styrkan trots att under åren 1673—1680 endast för vakansernas fyllande bland fotregementena 27,600 man utskrivits.

Det var sålunda nödvändigt att på annat sätt än den av ständernas godtycke vid riksdagarna beroende utskrivningen medgav ersätta avgången i den krigsmakt rikets försvar krävde. Detta sätt fann Karl XI i *indelningsverket*.

Vare sig den tidigare tillämpade utskrivningen skett efter gårdstal eller mantal (huvudtal) hade den alltid varit förenad med olägenheter för kronan, då den utskrivna styrkan aldrig kunde i förväg bestämmas. Men även för befolkningen hade

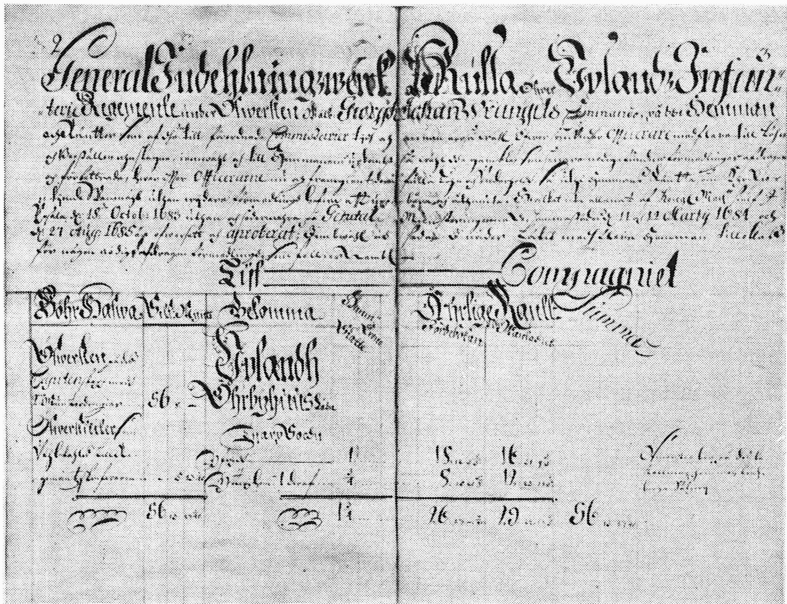

Bild 6. Inledningen till »GeneralIndelningswerk och Rulla öfwer Uplandz Infanteri Regemente». Se utskriften nedan.

GeneralIndelningswerk och Rulla Öfwer Uplandz Infanteri mando på dhe Hemman och Ränttor som af dhe dertill förordnade ComLöhn och Booställen ahnslagne, iemwähl och till Hemmanens upkombst såwähl hwarefter Officerarne nu och framgent deras fulla Löhn och Underhold. Så uthi att uppbära och åthniuta. Hwilket icke allenast af Kongl. Maj:tt siälf I Vpsala sammastädes 11 och 12 Martij 1684 och d. 27 Aug: 1685 är öfwersett och a pro-nödigh afdragen förmedlingh, Som föllier Nembl —

Lijf

Böhr Hafwa	Silf: Mynt			Bekomma
Öfwersten på dess Capitenskapp medh 2ne Munsterdren gear	56	8	—	VPLAND Öhrbyhuus Lähn Tijarp Sochn:
ÖFWERSKIUTER som Vthbetales till Regemäntsskrifwaren	—	5	23 $\frac{1}{40}$	Yfrijdh Yttrij hem. 1 deraf
	56	13	23 $\frac{1}{40}$	

dessa åtgärder verkat ojämnt och särskilt då stora utskrivningar måst verkställas känts i hög grad tryckande. Allmogen hade därför önskat få denna »odrägliga» skyldighet närmare bestämd genom ett ständigt knektehåll. Vid riksdagen 1682 upprättades därför mellan kronan och de olika landskapen kontrakt, varigenom dessa åtog sig hålla landskapsregementet vid en fastställd styrka om 1,200 man mot att allmogen, dess barn och tjänstfolk befriades från utskrivning. Uppland var därvid ett av de första landskap som underskrev roteringskontraktet. Kontraktet upprättades 5 december och underskrevs av »några Herrar Rikens Råd och Allmogens fullmäktige ifrån Uppland, Östergötland, Södermanland, Westmanland och Nerike».

Huvudinnehållet var att allmogen i Uppland förband sig att »1,200 man, korpraler och gemene till dess fulla styrka utgöra och vid makt hålla», varemot Kungl. Maj:t utfäste sig att »så länge ingen brist uti fulla knektehållet förspörjes allmogen och deras barn och tjänstefolk, vilka till hemmanens bruk samt till ersättning av den avgång, som antingen genom

Regemente under Öfwersten Wälb: Georgh Johan Wrangels Commissarier tijdh och annan äro såvähl Öfwer som Under Officerare med flere till dhe gamla som senare nödige fundne förmedlingar afdragne och förbättrade Hemmans Rännta som Kyrkiothijonde Spanmähl uthan wijdare förmedlingh hafwa d. 18de Octob: 1683 uthan och sedermera på General Munsteringarne der berat; lembwähl och sedan I nåder Låtitt medh flere Hemman tillökas för någon

Compagniet

Hemman		Åhrlige Rännt: efter						Summa	
Skatte	Krono	Jordebokan			Mantalet				
									Öfwersten bor på des bestellingz- hemman Landz- berga Sätherij
1		18	12	3 $\frac{3}{5}$	16	31	9 $\frac{3}{5}$		
$\frac{3}{4}$		8	10	20 $\frac{5}{8}$	12	23	13 $\frac{1}{5}$		
1 $\frac{3}{4}$		26	23	9 $\frac{9}{40}$	29	22	22 $\frac{4}{5}$	56 13 23 $\frac{1}{40}$	

befordran, dödsfall eller avskedande tima kan nödvändigt behöves, måge för utskrivningar och alla därvid hängande besvär vad namn de helst hava kunna, samt fördubblingar och våldsamma värvningar nu och i tillkommande tider, vara befriade, dock att de utgångna förordningar och förbud om landets uppfyllande och hemmanens belastande med onödigt löst folk, samt varjehanda annat underslev framgent skulle förbliva vid deras fulla kraft».

Emellertid uppdelades Upplands hövdingedöme i två län, Uppsala och Stockholms län, och på grund härav upprättades ett nytt kontrakt mellan Kungl. Maj:t och de båda länen 4 november 1725, där det bestämmes att av Upplands regementes 1,200 nummer 957 rotar skulle finnas inom Uppsala län och 243 inom Stockholms län.

Överenskommelsen innehöll vidare att om en soldat avgick från roten på något av ovan angivna sätt, en vakanstid av tre månader skulle få tillgodoräknas rotehållarna för ny knekts anskaffande, såvida ej regementet var kallat till uppbrott för att draga mot fienden då snarast möjligt ersättare skulle anskaffas »så att regementet, vid uppbrottet, må vara alldeles komplett». Skulle åter den olycka hända att det uti krigstid antingen helt eller till en del går i grund, då skall efter 1682 års kontrakt och 10 § regementet »vara till dess fulla styrka upprättat inom Martii månads slut, året efter sedan förbemälda olycka timade». I kontraktet anges vidare att då roten ej kan få någon efter förordningarna självskreven knekt, utan sådan måste tagas, så skall roten utbetala »femton Daler Kopparmynt uti städja och högst Etthundra Daler Kopparmynt uti lega, eller mindre om så mellan Roten och Knekten åsamjas kan».

Sedan överenskommelsen mellan konungen och folket upprättats och underskrivits förestod ett omfattande organisationsarbete för »den nya härordningen». Detta arbete utmynnade i en »GeneralIndelningswerk och Rulla öfver Uplandz Infanteri Regemente under Öfwersten Wälb: Georgh Johan Wrangels Commando på dhe Hemman och Ränttor som af

dhe därtill förordnade Commissarier tijdh och annan äro såwähl Öfwer som Underofficerare med flere till Löhn och Boställen ahnslagne» (Se Bild 6).

I denna rulla finnes upptagna såväl samtliga officerares, underofficerares och övrig befälspersonalens boställen och löner, som även varje enskild soldats tilldelning till ett eller flera hemman. Då det kan vara av ett visst intresse att få en uppfattning om vilka gårdar, som varit sådana boställen, skall här anföras en del uppgifter:

Befattningshavare, som disponera boställe	Gård (säteri)	Socken
<i>Regementsstaben</i>		
Översten	Landsberga	Biskopskulla
Överstelieutnanten	Boda	Eggeby (Häggeby)
Majoren	Åhl	Alunda
Regementskvartermästare	Jesmesta	Börje
Regementspredikanten	Västerby	Läby
1. Compagniprästen	Forsta	Tensta
2. »	Wästerby	Läby
Regementsskrivaren	Nåstuna	Wänge
Regementsfältskären med tre drängar	Wallby	Vaksala
Regementsgewaldigern	Hacksta	Kongshusby
<i>Livcompagniet (1)</i>		
Översten för Capitainsskapet	Dräggsta	Wallby
Capitain Lieutnanten	Jordansbo	Vendel
Fendriken	Wida	Tierp
Fältväbeln	Ytterby	Viksta
Sergeanten	Eskesta	Tierp
Munsterskrivaren	Eskesta	Tierp
Föreståndaren	Bro	Tierp
<i>Överstelieutnantens Compagni (8)</i>		
Överstelieutnanten på Capitainsskapet	Edeby	Torsvi
Lieutnanten	Taxhuvud	Tillinge
Fendriken	Åhl	Vårfrukyrka
Fältväbeln	Gunsta	Boglösa

Befattningshavare, som disponera boställe	Gård (säteri)	Socken
Sergeanten	Ramby	Löt
Munsterskrivaren	Lötsberga	Löt
Föraren	Ramby	Löt
<i>Majorens Compagni (3)</i>		
Majoren på Capitainskapet	Ubby	Stavby
Lieutnanten	Jönninge	Stavby
Fendriken	Öster Wåxume	Alunda
Fältväbeln	Foghammar	Alunda
Sergeanten	Nyby	Dannemora
Munsterskrivaren	Foghammar	Alunda
Föraren	Väsby	Alunda
<i>Båhlings Compagni (4)</i>		
Capitain (med två mönsterdrängar)	Hämö med Nästen	Lådeby (Läby)
Lieutnanten	Skuttungeby	Skuttunge
Fendriken	Brunna	Tensta
Fältväbeln	Broby	Börje
Sergeanten	Nyby	Erentuna
Munsterskrivaren	Granby	Börje
Föraren	Vigle	Skuttunge
<i>Rasbo Compagni (2)</i>		
Capitain (med två mönsterdrängar)	Kiölinge	Rasbokil
Lieutnanten	Mediza (Vedyxa?)	Danmark
Fendriken	Wisteby	Rasbo
Fältväbeln	Åhlsunda	Faringe
Sergeanten	Flat	Lena
Munsterskrivaren	G:la Uppsalaby	G:la Uppsala
Föraren	Westersta	Rasbo
<i>Hundra Härad's Compagni (5)</i>		
Capitain (med två mönsterdrängar)	Norrby	Lunda
Lieutnanten	Nässia	Gottröra
Fendriken	Krogsta	Widbo
Fältväbeln	Nässia	Gottröra

Befattningshavare, som disponera boställe	Gård (säteri)	Socken
Sergeanten	Råby	Fasta (Fasterna)
Munsterskrivaren	Nibble	Widbo
Föraren	Åsvasta	Frösunda
<i>Siggetuna (Sigtuna) Compagni (6)</i>		
Capitain (med två mönsterdrängar)	Tibble	Wassunda
Lieutnanten	Skiälby	Näs (Uppsala-)
Fendriken	Kumbla	Övergran
Fältväbeln	Säfstad	Husby-Sjutolft
Sergeanten	Tollsta	Onsala (Odensala)
Munsterskrivaren	Skottsila	Knivsta
Föraren	Frösunda	Kalmar
<i>Lagunda Compagni (7)</i>		
Capitain (med två mönsterdrängar)	Dalby gård	Dalby
Lieutnanten	Säby	Dalby
Fendriken	Berga	(Väster) Åker
Fältväbeln	Balingstaby	Balingsta
Sergeanten	Tuna	Hjelsta
Munsterskrivaren	Jädra	Långtora
Föraren	Bälby	Ramsta

De för befälet anslagna hemmanen voro kronohemman och det är av intresse att se hur dessa kommit i kronans händer. För en hel del står antecknat »S:t Erikshemman» eller »kyrko-hemman», vilket innebär att boställena ingingo bland de gårdar, som Gustaf Vasa indrog till kronan genom reformationen. Det var sålunda i betydande grad, åtminstone i Uppland, Gustaf Vasas förtjänst att staten kunde åstadkomma indelningsverket.

Förutom ovan angivna boställen funnos dylika tilldelade en furir, en rustmästare, en pipare och två trumslagare vid vart och ett av de åtta kompanierna ävensom till fyra skalmejblåsare och trenne profosser vid regementsstaben.

Nu var stommen i den nya härordningen uppförd, varje rote rekryterad med sin knekt och varje befälsplats med sin man, men mycket återstod innan alla detaljer i den stora byggnaden voro slutgiltigt utformade och den nya armén i alla avseenden färdig. Till livets alla områden sträckte sig konungens ingripande och enbart ett uppräknande av alla de författningar, som utfärdades för armén under dess tillblivelseår, skulle fylla många sidor. Några exempel kunna nämnas. För utbildningens befrämjande fastställdes särskilda övningstider. Sålunda skulle knektarna varje söndag efter gudstjänstens slut »exerceras och drillas» på kyrkvallarna och årligen skulle ett antal kompanimöten hållas. Kompaniets hela styrka skulle då sammandragas till trossboden för att under några dagar övas i kompaniets formeringar och rörelser, ävensom verkställa skjutningar. Slutligen sammandrogs en gång årligen hela regementet till ett möte där utbildning i bataljonsförband ägde rum. Platsen härför blev Polacksbacken vid Uppsala, där regementet allt sedan den tiden vapenövats och haft sin »campementsplats».

För vården av befälets gårdar och byggnader utfärdades ett särskilt »Husesynsreglemente». Genom Erik Dahlberg lät konungen utarbeta modellritningar och arbetsbeskrivningar för de olika befälsgradernas boställen.

I en förordning ang. knektarnas kristendomskunskaper säger konungen: »Såsom vi finna att ett av de förnämsta och nyttigaste ting vid vår krigsmakt, att det förbindes till en sann Gudsfruktan och särdeles den gemene soldatesken, som därom icke så noga kan vara informerad, måtte flitigt låta sig undervisas uti de stycken, som till dess kristendom höra och varigenom de kunde ifrån självsvald och egenvilligt leverne till den Högstes sanna kännedom ledas och anföras, alltså hava vi i nåder resolverat och förordnat att alla ryttare och knektar härefter skola tillhållas på vissa tider att läsa deras Catechismus och kristendomsstycken och låta sig om vad dem därvid felas undervisas.» I samma författning anbefalles även att knektarnas trolovning skall ske i närvaro av sockenprästen

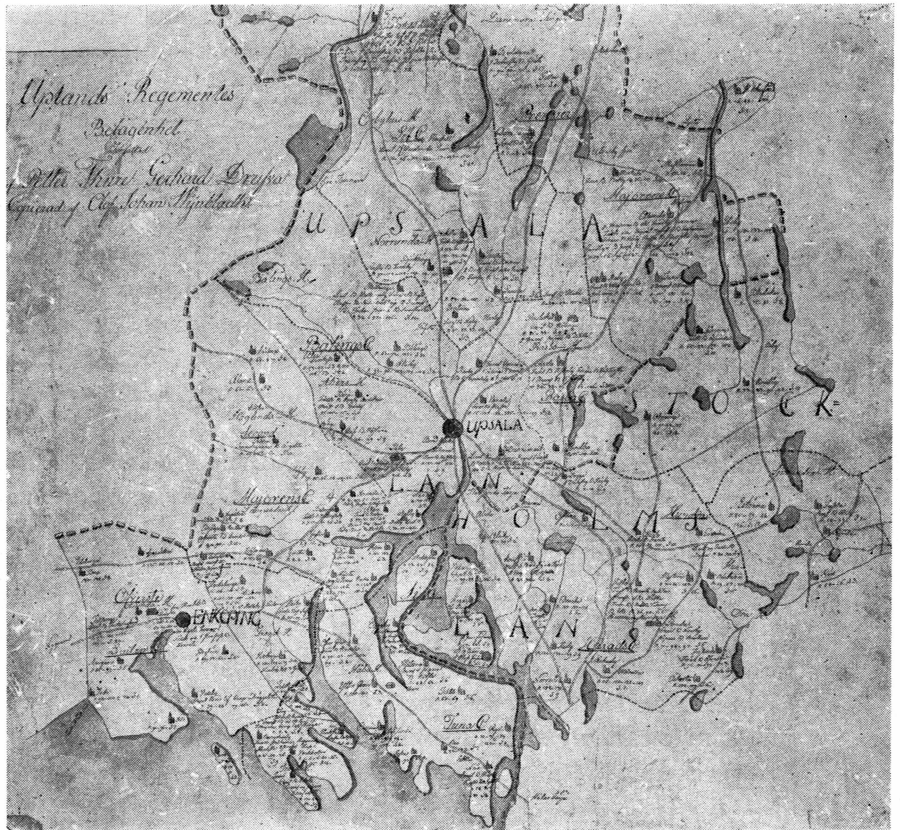

Bild 7. Karta utvisande »Uplands regementes Belägenhet» författad av PETER THURE GERHARD DRUFVA. Tillhör Uplands regementes officerskår.

och en eller annan av kompaniets officerare, som däröver »kan giva deras bevis, varemot knektarnas oskäligen gensago sedan intet skall gälla». En annan författning från 1691 bestämmer »hur med inlösnig av med döden avgångna underofficerares och gemenes monterning förhållas skall».

Det anförda må vara nog för att visa hur i detalj allting ordnades och bestämdes. Men så blev också indelningsverket den säkra grund, på vilken de kommande krigsårens trupper stödde sig, då de på Europas slagfält gjorde Sverige till en

stormakt, ett välde, som under en följd av år spelade första fiolen bland tidens förnämsta stater och vars konung uppvaktades med de yppersta sändebuden, vilka uppsökte honom i hans enkla kvarter, var det än var beläget i något av Europas hörn.

I april 1697 gick Karl XI bort sedan han väl beställt om sitt hus och på tronen uppsteg en yngling, mest känd för sina vilda jakter och äventyr men ingalunda erkänd varken som politiker eller krigare. Så tog den stora kraftmätningen år 1700 sin början i och med att Sverige råkade i konflikt såväl med Danmark som med Ryssland och Sachsen-Polen. Den nyskapade armén ställdes på krigsfot och vakanserna fylldes hastigt om än med vissa besvärligheter.

Karl XII:s första uppgörelse gällde Danmark och bland de trupper, som samlades till Skåne, befann sig även Upplands regemente. Efter en lyckad landstigning på Själland tvangs den danske kungen hastigt till underkastelse. Trupperna återfördes till hemlandet, men hemvaron blev ej lång. I april 1701 inskeppades Upplands regemente på nytt, denna gång i Stockholm, och överfördes till Reval, där det ingick i den mot sachsiska armén frammarscherande huvudhären. Sachsarna stod på östra stranden av Düna mitt emot Riga. Övergången av floden skedde 9 juli på morgonen och bland de förband, som först överskeppades, befann sig upplänningarna. Vid landstigningen uppstod strid med de sachsiska förposterna och snart följde ett anfall av överlägsna fientliga styrkor. Men svenskarna voro väl drillade. På 70 stegs avstånd gävo de eld varpå de med pikarna och de nyinförda »enbakade» bajonetterna bröto in i den fientliga linjen. Ännu tre gånger anföllo sachsarna, men segen stannade i svenskarnas händer.

Den svenska hären trängde allt djupare in i Polen och snart stodo upplänningarna utanför Warschau. Den 9 juli 1702, på årsdagen av slaget vid Düna, stod Upplands regemente åter i främsta linjen i striden vid Clissow, där ett synnerligen häftigt slag med till antalet överlägsna fientliga trupper utkämpades. Slaktningen slutade med seger för de svenska vapnen.

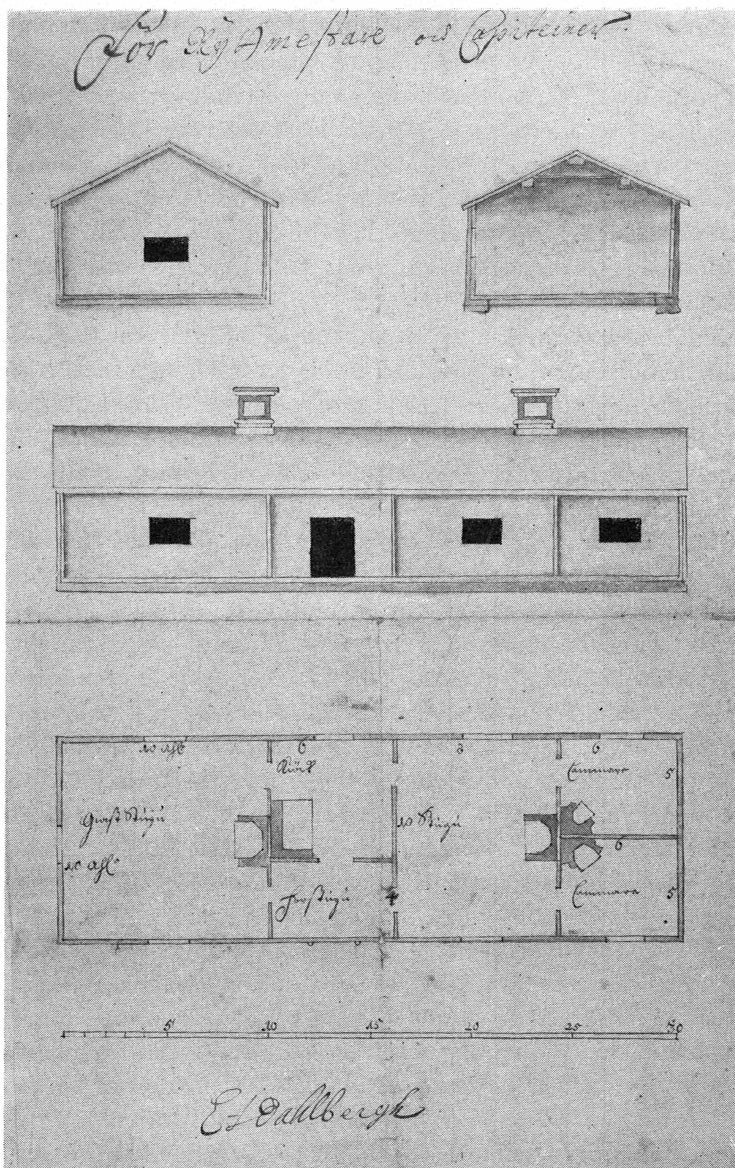

Bild 8. Ritning till boställe för ryttmästare och kapteiner av ERIK DAHLBERGH, troligen 1680-talet.

Upplands regemente räknar bland sina stoltaste hjälte-
datter segern vid Clissow. Allt längre gick färden för upplän-
ningarna, som följde med konungen i huvudhären. Regemen-
tet deltog i belägringen av Thorn 1703 och var 1706 med vid
inmarschen i Sachsen. Vintern 1706—1707 var regementet
förlagt i Wittenberg. Mellan striderna övades truppen
systematiskt för nya strider, beväpning och beklädnad för-
nyades och glesnade leder gjordes fulltaliga genom rekryter
från hemlandet.

Medan regementet skar lagrar på de utländska slagfälten
hade hemorten svåra problem att lösa. Med segrarna följde
nämligen talrika fångar, vilka transporterades till hemlandet
för att uppdelas på de olika landskapen. Sålunda sändes efter
slaget vid Fraustadt 1706 bortåt 5,000 krigsfångar till Sve-
rige. Med anledning härav utsände landshövdingen i Uppsala,
i vilkens län omkring 1,000 fångar skulle utplaceras, skrivelser
till samtliga städer och socknar i Uppland med förfrågningar
angående det antal, som kunde mottagas. Svaren äro bely-
sande för de svårigheter, vilka förefunnos på de olika plat-
serna. Borgarna i Öregrund, som samlats till allmän rådstuga
på grund av skrivelsen, uttryckte sin oförmåga att sommartid
mottaga några krigsfångar alls. »Sommartid», sade de, »äro
fast alla manspersoner ute på seglation varför inga finnas
hemma, som kunna ta vård om fångar och bevaka dem, inte
heller kunde det vara lämpligt att förlägga fångar så nära
intill segelleden då dessa lätteligen kunde taga sig på ryggen
och fly.» Slutligen — och kanske det viktigaste — var att de
kunde taga kvinnfolket om hand då ej männen voro hemma.
Sigtunas svar andades djupaste nöd och armod; de hade icke
ens så mycket att de kunde föda sig själva än mindre några
fångar, då de i stället för att sköta sina hantverk fingo ge sig
ut på landet som dagakarlar hos bönderna när de inte försökte
genom fiske erhålla sin knappa bärning till livet. Uppsala-
borna däremot svarade med en utförlig förteckning på vilka
som önskade mottaga fångar i sina hus. I allmänhet ville de
ha hantverkskunnigt folk för sin näring, men många önskade

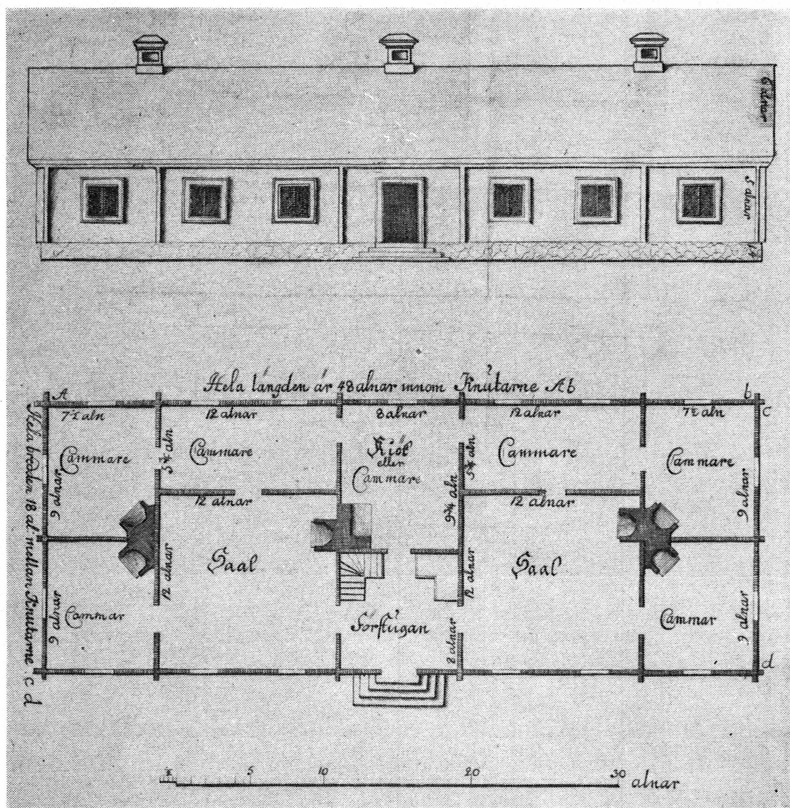

Bild 9. Ritning till översteboställe, 1731.

vanliga arbetskarlar. På landsbygden var det ståndspersoner, som åtog sig att förvara krigsfångar under det att menig allmogen gruvade sig, bl. a. för språkets skull.

Så gingo åren. Karl XII:s armé kämpade sig genom kalla vintrar — där nattkvarteret ofta blev en bivack vid en stockeld under bar himmel — liksom genom glödheta somrar. Tränade och härdade syntes karolinerna kunna tåla allt och segra tillika. Sällan har en armé varit så omstrålad av tapperhetens gloria. Över Polens och Rysslands ändlösa vidder gick tåget

Bild 10. Regementets äldsta kommuniionskärl, de i mitten från 1694 och tillverkade av MATHIAS ANDERSSON i Malmö. På sidorna två uppsättningar från 1795, tillverkade av P. ZETHELIUS i Stockholm.

mot Poltava. På sommaren 1708 nådde armén Berezina, där regementet erhöi det »exercisreglemente», som ännu finnes bevarat och vårdas som en av regementets dyrbaraste klenoder. Först vid floden Vabitz bjödo ryssarna äntligen motstånd och vid Holowzyn hade den ryska huvudstyrkan grupperat sig till försvar mot svenskarna. Sin vana trogen lät konungen dem icke vänta länge. Trots att endast en del av armén framkommit grupperade han sina trupper till anfall i skydd av mörkret och under silande regn. I spetsen för infanteriet vadade konungen över floden. Upplands regemente tillhörde den bakre träffen men insattes på grund av stridens utveckling omedelbart efter övergången i främsta linjen. Striden avgjordes till svenskarnas förmån 4 juli och marschen fortsatte.

I juni 1709 nådde den svenska hären trakten av Poltava. I det slag, som där utkämpades och ledde till ett mycket känn-

Bild 11. 1739 års sats av nattvardskärl, tillverkade i Stockholm av PETTER HENNIG HENNING D. Y.

bart nederlag för svenskarna, deltog även Upplands regemente. Det mod och den tapperhet som såväl befäl som manskap därvid visade har i Generalstabens stora verk om Karl XII:s fälttåg omnämnts på följande sätt: »Främst bland jämlikar i mod och trohet mot konung och fädernesland dog dock Upplands regemente.» När drabbningen var slut hade regementets 600 man, som deltagit i striden, stupat eller som sårade fallit i ryssarnas händer. Endast de, som varit avdelade för bevakning av trossen jämte kuskarna, inalles omkring 70 man, återstod av dem, som på morgonen ställt upp till strid.

Olyckan krävde nya ansträngningar och blott tio dagar efter katastrofen skrev konungen hem till defensionskommissionen och begärde nyuppsättning av regementet. De uppländska rotehållarna fingo nu besinna bestämmelserna i förordningen om knektehållet. »Skulle åter den olycka hända att regementet uti krigstid antingen helt eller till en del går i grund då skall regementet vara till sin fulla styrka upprättat inom Martii

månads slut året efter sedan förbemälda olycka timade.» Den nya regementschefen, överste Johan Braun, och landshövdingen Johan Hoghusen gjorde också allt vad på dem ankommo för att snarast möjligt få det nya regementet, vars rekrytering anförtrotts åt kungl. rådet greve Wrede, krigsdugligt.

Då det nya året inträdde tågade regementet ånyo i fält och befann sig i slutet av januari 1710 i Växjö där det ingick i den här, som Magnus Stenbock samlat. Nyrekryteringen hade sålunda blivit avslutad minst tre månader före den lagenliga tiden. Genom natt och dag marscherade upplänningar, västmanlänningar och Östgöta ryttare med Stenbock söderut. Den 28 februari drabbade Stenbocks armé samman med danskarna vid Hälsingborg. Härvid stod Upplands regemente i mitten av slagordningen och hade mot sig två danska elitförband, gardet och grenadjärkåren. Striden blev hård, men de föga övade svenska trupperna kämpade med heder och seger stannade i deras händer. Sedan dess ha inga danska trupper beträtt svensk jord.

Efter att ha fullgjort garnisonstjänst i södra Sverige till 1714 fick regementet för en kort tid återgå till hembygden. Övningar bedrevos emellertid flitigt och utrustningen kompletterades; sålunda erhöll regementet vitsordet att vara »ett ibland de bästa som stå färdiga till Hans Kungl Maj:ts höga tjänst».

1718 drog regementet åter i fält, denna gång mot Norge och deltog i belägringen av Fredrikshald. Karl XII:s dödsdag, 30 november, var en förare Westman vid Bählings kompani beordrad på ordonnans hos Konungen. Efter konungens död återgick regementet till trakten av Uppsala i januari 1719 och förlades på roten. I maj sammandrogs regementet ånyo, denna gång till huvudstadens försvar mot väntade ryska härjningar. De ryska härjningarna kommo också till stånd, dock mot Upplandskusten, vilken endast försvarades av en ringa styrka kavalleri och uppbådad allmoge. Några strider kom regementet icke att deltaga i. Freden i Nystad slöts 1721.

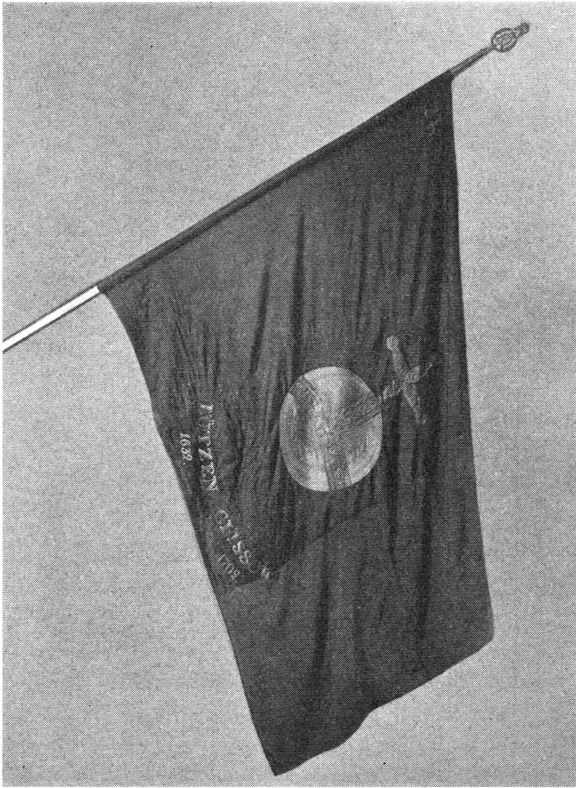

Bild 12. En av Upplands regementes fanor (I. bat.) från 1855. Äldre bevarade fanor finnas bl. a. från 1683, 1742, 1771 och 1812; samtliga ha riksäpplet som huvudemblem.

Under de följande hundra åren deltog regementet i alla fälttåg. Sålunda överfördes en bataljon av regementet till Finland redan 1739 och mönstrades före avfärden av Rutger Fucks vid Rådmanö kyrka. Efter ankomsten till Finland förlades bataljonen i Kymmenegårds län till 1741, då kriget mot Ryssland utbröt. Kriget fördes illa och trupperna ledo stora förluster på grund av dålig förplägnad, förläggning och utrustning. Efter hemkomsten från det ärelösa fälttåget fick överste De Laval, liksom flera andra regementschefer, arrest och åt-

Bild 13. Friherre OTTO JOHAN KOSKULL (1680—1728). Chef för Upplands regemente 1723—1728. Livdrabant hos Karl XII 1701; var såsom sådan konungen följaktig bl. a. vid Pultava och Bender.

minstone för upplandsöversten en mycket långvarig sådan, ty ännu i mars 1743 satt han i fängelse.

Sommaren 1757 överfördes en del av regementet till Pommern efter att utrustningen kompletterats med »korta damasker, vita halsdukar, nya gevär av 1747 års modell, nya skor och strumpor, även som 5 nya ammunitionsvagnar och 6 bröd- och tältvagnar». Samtliga soldater skulle ha »håret väl pudrat och mustascherna väl uppsatta». Några strider av större betydelse förekommo icke under det 5 år långa krigståget.

1788 fördes regementet ånyo i fält, denna gång till Finland,

Bild 14. Friherre THURE GUSTAV RUDBECK (1714—1786). Chef för Upplands regemente 1759—1772. Lantmarskalk, präses i tulldirektionen, förordnad att föra ordet i generalkrigsrätten 1768. Överståthållare i Stockholm. Landshövding i Uppsala län 1773—1782.

där upplänningarna bland annat deltog i slaget vid Svensksund 24 aug. 1789, varunder 8 officerare och 400 man stupade, sårades eller togos till fånga. Bland dem som togos till fånga var även den från 1808—1809 års krig berömde överstelöjtnanten och bataljonschefen Pehr Thure Gerhard Drufva. De tillfångatagna återkommo först i juni 1791 till färderneslandet. För visad tapperhet i drabbningen erhöilo många av befälet och manskapet medalj för tapperhet till sjöss. En för lantrupper troligen ganska enastående utmärkelse. Återstoden av regementet deltog i talrika strider så väl till lands som sjöss och kämpade med stor tapperhet även i slaget vid

Svensksund den 7 juli 1790, varvid ett fyrtiotal erhöilo tapperhetsmedalj.

Under de följande 15 åren fick regementet stanna i hemlandet och sysselsattes då och då med arbetskommenderingar av olika slag; sålunda var en del av regementet 1791 kommanderat till orangeribyggnaden i Uppsala. 1806 öfverfördes en styrka av 600 man, uttagen ur samtliga kompanier, till Tyskland för att förstärka garnisonen i Stralsund. Som chef för denna styrka beordrades överstelöjtnant Drufva. Sedan fransmännen inneslutit staden deltog uppländsk trupp vid olika tillfällen i rekognosceringar och strider, varvid fransmännen först veko undan för att därpå ånyo tvinga svenskarna tillbaka mot Stralsund. Under dessa strider utmärkte sig upplänningarna så att fältmarskalken i ett brev till konungen särskilt anbefalldes uppländsknektarna i konungens nådiga åtanke. I december 1807 återvände kontingenten till hemlandet och förlades på roten.

Länge skulle dock icke fredens välsignelser njutas. Redan i mars 1808, då Danmark förklarade Sverige krig, inkallades regementet och avmarscherade till Eda skans vid norska gränsen, vilken på skilda vägar överskreds. Danskarna föredrogo dock att ta till flykten i stället för att leverera batalj. Sedan regementet deltagit i flera andra strider under detta krig fick det i juli order att i ilmarscher avgå till Grisslehamn för att öfverföras till den finska krigsskådeplatsen. Den 28 augusti landsteg regementet i Christinestad och redan följande dag var det i elden, då ryssarna anföllo vid Lappfjärd. Upplänningarnas insats hejdade de ryska trupperna och tvingade dem tillbaka mot Åström. Den 7 september sammandrogs de svenska trupperna till Lappfjärd för att anträda återtåget mot Oravais. Här grupperades styrkan och upplänningarna fingo sin plats vid landsvägsbron. Den 15 sept. på morgonen föllo de första skotten. Ryssarna framträngde i täta skyttelinjer på båda sidor om vägen i avsikt att taga bron, men upplänningar och hälsingar mötte dem med så välriktad och kraftig eld att de nödgades avstå härifrån. Striden var ytterst häftig. Särskilt rys-

Bild 15. Friherre GUSTAV OLOV LAGERBRING (1769—1847). Chef för Upplands regemente 1810—1816. Deltog i krigen 1789—1790, 1808—1809 och 1813—1814.

sarnas led glesnade mer och mer vid varje nytt försök till framryckning. Då Adlercreutz märkte detta beslöt han att genom-bryta fiendens slagordning. Härtill utsågos upplänningarna¹ och regementets två bataljoner, understödda av två 6 punds-kanoner, igångsatte anfallet med sådan kraft att 7,000 ryssar inom kort kastades över ända. Snart erhöles dock ryssarna förstärkning och anföllo ånyo med stor övermakt och tvingade svenskarna tillbaka. Härvid tryggade regementet återtagets på ett sätt som lika mycket hedrade de tappra soldaterna som deras befäl. Striden pågick i fjorton timmar och var den blodigaste under detta krig och den framstår som en av de ärofullaste i regementets historia. Förlusterna voro stora i stupade

och sårade, bl. a. sårades de båda bataljonscheferna och tio andra officerare.

I sin rapport till konungen uttryckte Adlercreutz sig mycket berömmande om Upplands regementes mod och rådgighet och nämnde bl. a. de båda bataljonscheferna. Fem officerare föreslogos till guldmedalj för tapperhet i fält, åtskilliga underofficerare erhöilo silvermedalj och Adlercreutz säger att »bland fanjunkare och underofficerare utmärkte sig många men i synnerhet fanjunkare Sandberg vid Upplands regemente, vilken jag själv hade tillfälle se ådagalägga de mest utmärkta prov av tapperhet, nit och skicklighet, varunder han av ett karteschskott blev skjuten».

Efter slaget vid Oravais anträdde den svenska hären sitt återtåg förföljd av de påträngande ryska trupperna. Den sorgliga marschen gick över Nykarleby och Sikajoki, varpå en konvention om vapenvila slöts i Olkijoki, innebärande bl. a. att svenskfinska armén skulle dra sig tillbaka över svenska gränsen väster om Kemi älv. Från Kemi drogos trupperna vidare tillbaka mot Torneå, en 20-milamarsch, varunder hären på grund av sträng kyla, olämpliga nattkvarter och dålig beklädnad led avsevärda förluster. Sålunda hade Upplands regemente 30 nov. endast 440 stridbara, medan 387 man avgått på grund av sjukdom. Den 3 dec. nåddes Torneå och en vecka därefter anträdde färden söderut. Den 27 dec. gavs emellertid order att Upplands och Västmanlands regementen under namn av »reservbrigaden» skulle förläggas i kantoneringskvarter i trakten söder Umeå och vara beredd att tillstöta norra armén.

I början av 1809 fick regementet order att med marsche forcée avgå till Uppsala, dit det anlände 5 febr. Det dröjde dock inte mer än en månad förrän regementet ånyo fick dra i fält, denna gång till Grisslehamn och över isen till Åland. Styrkan var dock så ringa att den formerades på en svag bataljon om 367 man. Den 18 mars ankom denna till Ekerö men måste redan den 16 och 17 dra sig tillbaka till svenska fastlandet. Härifrån fördes den till Bygdeå för att binda en rysk styrka om 2,000 man, vilken uppgavs finnas i denna trakt.

Bild 16. Soldattorp för indelte soldaten vid Rasbo kompani WALL, Vestersta, Rasbo⁷socken.

På grund härav kom endast en jägaravdelning att delta i striderna vid Sävar och Ratan. Jägaravdelningens chef, fänrik J. A. Nisbeth, utmärkte sig härunder för mod och tapperhet och sårades med döden som påföljd. Han ligger begravd på Sävars kyrkogård, där en enkel minnesvård ännu erinrar om honom.

Under de närmaste åren tjänstgjorde regementet på fredliga vaktkommenderingar eller utförde nyttigt arbete, såsom vid byggandet av Södertälje kanal, där större delen av regementet arbetade under sommaren 1812.

1813 överfördes regementet på nytt fulltaligt till Pommern och deltog i kronprins Karl Johans fälttåg. Emellertid synes Karl Johan i avsevärd grad ha spart de svenska trupperna för andra ändamål, ty ehuru regementet enligt uppgift var närvarande i slaget vid Leipzig 18 och 19 sept. förbrukades endast omkring 4,000 skott, eller tre per man.

Den 5 december marscherade den svenska hären mot Lübeck, som gav sig utan strid, varefter de svenska trupperna samma afton kl. 10 inryckte i staden. »Från den stjärnklara

himlen lyste praktfullt månen och med flygande fanor och klingande spel vid kyrkklockornas klang och innevånarnas hurrarop intågade kronprinsen i spetsen för sina trupper i den illuminerade staden.» Efter fredsslutet 1814 i Kiel fingo trupperna återvända till Sverige, varifrån de snart beordrades att delta i anfallet mot Norge. Sedan Norge 4 nov. 1814 blivit förenat med Sverige fick regementet marschera till hemorten. Det är den sista krigshändelse som svenska armén deltagit i.

Att förtälja Upplands regementes öden under de sista 130 åren torde mest bliva en repetition i olika härordningar med alltjämt, trots vissa bakslag, förbättrad utbildning. Den svenska hären har blivit en allt skickligare skyddskår beredd att runt våra gränser förhindra att krigets lågor slå in över landet.

Och om än alltjämt det gamla ordet gäller: »Yvs ej av fädrens ära, envar har dock blott sin», så har ändock Upplands regemente i de stolta traditionerna från gångna ofredsår ett gott föredöme för trohet intill döden om krigets farsot en gång på nytt skulle träda över landets gränser.

NOT.

¹ Regimentet fördes av överstelöjtnant Druvva och chef för det underställda batteriet var Vilhelm von Schwerin.